

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έβδομο τμήμα)

της 3ης Απριλίου 2008*

Στην υπόθεση C-187/07,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, υποβληθείσα από το Rechtbank Zutphen (Κάτω Χώρες) με απόφαση της 19ης Φεβρουαρίου 2007, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 3 Απριλίου 2007, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης κατά του

Dirk Endendijk,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έβδομο τμήμα),

συγκείμενο από τον U. Løhmus, πρόεδρο τμήματος, την P. Lindh και τον A. Arabadjiev (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot

γραμματέας: H. von Holstein, αναπληρωτής γραμματέας,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 9ης Ιανουαρίου 2008,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- ο Dirk Endendijk, εκπροσωπούμενος από τον J. T. A. M. Mierlo, advocaat,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη C. Wissels και τον D. J. M. de Grave,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την A. Hubert,
- η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον Β. Κοντόλαιμο και τη Σ. Χαριτάκη,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον F. Erlbacher και την M. van Heezik,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς την ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- ¹ Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του όρου «δένω» («aanbinden») υπό την έννοια της οδηγίας 91/629/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Νοεμβρίου 1991, για τη θέσπιση στοιχειωδών κανόνων για την προστασία των μόσχων (ΕΕ L 340, σ. 28), όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 97/182/ΕΚ της Επιτροπής, της 24ης Φεβρουαρίου 1997 (ΕΕ L 76, σ. 30, στο εξής: τροποποιημένη οδηγία 91/629).

- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής δίκης που κινήθηκε κατά του D. Endendijk για το ότι, τον Οκτώβριο του 2005, είχε μόσχους δεμένους υπό συνθήκες μη σύμφωνες με το σημείο 8, πρώτη περίοδος, του παραρτήματος της τροποποιημένης οδηγίας 91/629.

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική ρύθμιση

- 3 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/629 ορίζει ότι οι μόσχοι πρέπει να σταβλίζονται είτε ομαδικά είτε σε ατομικά διαμερίσματα ή να «είναι δεμένοι σε χωρίσματα». Η διάταξη αυτή έχει εφαρμογή από την 1η Ιανουαρίου 1994 επί των νεόδμητων ή ανακαινισμένων εκμεταλλεύσεων.
- 4 Η οδηγία 97/2/ΕΚ του Συμβουλίου, της 20ής Ιανουαρίου 1997, για τροποποίηση της οδηγίας 91/629 (ΕΕ L 25, σ. 24), δεν τροποποίησε ρητώς τη διάταξη αυτή, αλλά παρενέβαλε στο άρθρο 3 της οδηγίας 91/629 τη νέα παράγραφο 3, η οποία ορίζει:

«Από την 1η Ιανουαρίου 1998, για όλες τις νεόδμητες ή ανακαινισμένες εκμεταλλεύσεις και για εκείνες που τίθενται σε λειτουργία μετά την ημερομηνία αυτή, ισχύουν οι ακόλουθες διατάξεις:

- α) κανένας μόσχος δεν περιορίζεται σε ατομικό κλωβό μετά από την ηλικία των οκτώ εβδομάδων, εκτός εάν ένας κτηνίατρος πιστοποιεί ότι, λόγω της υγείας ή της συμπεριφοράς του, απαιτείται να απομονωθεί με στόχο την παροχή θεραπευτικής αγωγής. [...]

[...]»

- 5 Το παράρτημα της οδηγίας 91/629 περιελάμβανε, όπως είχε αρχικά, το σημείο 8 το οποίο όριζε τα εξής:

«Σε περίπτωση που οι μόσχοι είναι δεμένοι, το σύστημα πρόσδεσης δεν πρέπει να τους τραυματίζει και πρέπει να επιθεωρείται τακτικά και, εάν χρειάζεται, να προσαρμόζεται ώστε να μη συνιστά ενόχληση. Κάθε σύστημα πρόσδεσης πρέπει να έχει αρκετό μήκος ώστε να επιτρέπει στο μόσχο να κινείται σύμφωνα με [το σημείο] 7 [δηλαδή να ξαπλώνει, να αναπαύεται, να σηκώνεται, να καθαρίζεται χωρίς δυσκολία και να βλέπει άλλους μόσχους]. Το σύστημα πρόσδεσης πρέπει να σχεδιάζεται κατά τρόπο που να αποφεύγεται ο κίνδυνος στραγγαλισμού ή τραυματισμού.»

- 6 Η πέμπτη αιτιολογική σκέψη της αποφάσεως 97/182 έχει ως εξής:

«εκτιμώντας ότι η πρόσδεση των μόσχων δημιουργεί προβλήματα· ότι, για το λόγο αυτό, οι μόσχοι που σταβλίζονται σε ατομικά διαμερίσματα δεν πρέπει να δένονται και οι μόσχοι που σταβλίζονται σε ομαδικά διαμερίσματα επιτρέπεται να δένονται μόνο για μια σύντομη περίοδο κατά τη διάρκεια του ταΐσματος με γάλα».

- 7 Η απόφαση 97/182 τροποποίησε το παράρτημα της οδηγίας 91/629, αντικαθιστώντας το σημείο 8 του παραρτήματος αυτού με το ακόλουθο κείμενο:

«Οι μόσχοι δεν πρέπει να είναι δεμένοι, με εξαίρεση τους μόσχους που σταβλίζονται ομαδικά οι οποίοι είναι δυνατόν να είναι δεμένοι για περιόδους που δεν υπερβαίνουν

τη μία ώρα κατά τον χρόνο ταΐσματος με γάλα ή υποκατάστατο γάλακτος. Σε περίπτωση που χρησιμοποιείται σύστημα πρόσδεσης, δεν πρέπει να προκαλεί τραυματισμούς στους μόσχους και πρέπει να επιθεωρείται τακτικά και να προσαρμόζεται καταλλήλως για τη διασφάλιση μιας άνετης εφαρμογής. Κάθε σύστημα πρόσδεσης θα πρέπει να σχεδιάζεται έτσι ώστε να αποφεύγεται ο κίνδυνος στραγγαλισμού ή τραυματισμού και να επιτρέπει στο μόσχο να κινείται σύμφωνα με [το σημείο] 7 [δηλαδή να ξαπλώνει, να αναπαύεται, να σηκώνεται και να καθαρίζεται χωρίς δυσκολία].»

Η εθνική ρύθμιση

- 8 Το διάταγμα περί μόσχων (Kalverenbesluit, *Staatsblad* 1994, αριθ. 576) δεν περιέχει ορισμό του όρου «δένω». Το άρθρο του 3, παράγραφος 2, ορίζει:

«Δεν μπορούν να είναι δεμένοι οι μόσχοι που σταβλίζονται ατομικά και οι μόσχοι ηλικίας άνω των οκτώ εβδομάδων που προορίζονται να γίνουν τάυροι εκτρεφόμενοι για το κρέας τους.»

- 9 Το αιτιολογικό του εν λόγω διατάγματος διευκρινίζει συναφώς ότι η απαγόρευση να δένονται οι μόσχοι που σταβλίζονται ατομικά ισχύει «για όλες τις κατηγορίες μόσχων».

- 10 Με διάταγμα της 22ας Σεπτεμβρίου 1997 (*Staatsblad* 1997, αριθ. 478), το οποίο τέθηκε σε ισχύ στις 31 Δεκεμβρίου 1997, το διάταγμα περί μόσχων τροποποιήθηκε για να ληφθούν υπόψη οι τροποποιήσεις που επέφερε η απόφαση 97/182. Το άρθρο του 2, παράγραφος 1, έχει ως εξής:

«Μόσχοι μπορούν να κρατούνται μόνον υπό συνθήκες σύμφωνες με το σημείο 8, πρώτη περίοδος, του παραρτήματος [της τροποποιημένης οδηγίας 91/629].»

Η υπόθεση της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 11 Ο D. Endendijk, Ολλανδός κτηνοτρόφος, διώκεται για το ότι, τον Οκτώβριο του 2005, είχε 25 μόσχους δεμένους σε ατομικά διαμερίσματα, κατά παράβαση του σημείου 8, πρώτη περίοδος, του παραρτήματος της τροποποιημένης οδηγίας 91/629.
- 12 Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ο D. Endendijk ισχυρίστηκε ότι οι μόσχοι, οι οποίοι σταβλιζόνταν ατομικά σε διαμερίσματα 2,50 m επί 1,20 m με στέγη, κρατούνταν από τον λαιμό με σχοινί περίπου 3 m και ότι, επομένως, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ήσαν δεμένοι υπό την έννοια του σημείου 8, πρώτη περίοδος, του παραρτήματος της τροποποιημένης οδηγίας 91/629.
- 13 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Rechtbank Zutphen αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Κατά ποιόν τρόπο πρέπει να ερμηνευθεί η έννοια πρόσδεση όπως η έννοια αυτή περιέχεται στην [τροποποιημένη] οδηγία 91/629;

2) Πρέπει εν προκειμένω να ληφθούν υπόψη το υλικό και το μήκος του μέσου που χρησιμοποιήθηκε για να δεθεί το ζώο, καθώς και ο λόγος για τον οποίο δέθηκε το ζώο;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

- 14 Λαμβανομένης υπόψη της αλληλουχίας των δύο ερωτημάτων που έθεσε το αιτούν δικαστήριο, πρέπει να δοθεί κοινή απάντηση σε αυτά.
- 15 Κατ' αρχάς, πρέπει να σημειωθεί ότι, για να καθοριστεί η έννοια της λέξεως «δένω», πρέπει, ελλείψει ορισμού του όρου αυτού στην τροποποιημένη οδηγία 91/629, να γίνει αναφορά στη γενική και κοινώς αποδεκτή έννοια του όρου αυτού (αποφάσεις της 27ης Ιανουαρίου 1988, 349/85, Δανία κατά Επιτροπής, Συλλογή 1988, σ. 169, σκέψη 9, και της 27ης Ιανουαρίου 2000, C-164/98 P, DIR International Film κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2000, σ. I-447, σκέψη 26).
- 16 Μετά τη διευκρίνιση αυτή, πρέπει να παρατηρηθεί ότι η τροποποιημένη οδηγία 91/629 ρητώς απαγορεύει να δένονται οι μόσχοι όταν σταβλίζονται σε ατομικά διαμερίσματα. Εν προκειμένω, η πέμπτη αιτιολογική σκέψη της αποφάσεως 97/182 διευκρινίζει ότι «οι μόσχοι που σταβλίζονται σε ατομικά διαμερίσματα δεν πρέπει να δένονται», πράγμα που βρίσκει απήχηση στο σημείο 8 του παραρτήματος της τροποποιημένης οδηγίας 91/629.
- 17 Το σημείο αυτό ορίζει, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 7 της παρούσας αποφάσεως, ότι οι «μόσχοι δεν πρέπει να είναι δεμένοι, με εξαίρεση τους μόσχους που σταβλίζονται ομαδικά οι οποίοι είναι δυνατόν να είναι δεμένοι για περιόδους που δεν υπερβαίνουν τη μία ώρα κατά τον χρόνο ταΐσματος με γάλα ή υποκατάστατο γάλακτος [...]».
- 18 Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να γίνει δεκτή η ερμηνεία ότι δεν είναι δεμένοι οι μόσχοι που κρατούνται με ένα μέσο, μήκους περίπου 3 m, που τους δίνει ένα ορισμένο περιθώριο κινήσεων, καθόσον το περιθώριο αυτό στοιχεί με τις επιταγές της τροποποιημένης οδηγίας 91/629.

- 19 Αφενός, από το κείμενο τόσο του άρθρου 3, παράγραφος 3, της τροποποιημένης οδηγίας 91/629 όσο και του σημείου 8 του παραρτήματος της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι η δυνατότητα να δεθούν μόσχοι αφορά μόνον τους μόσχους που σταβλίζονται ομαδικά και όχι τους μόσχους που σταβλίζονται ατομικά, για τους οποίους η απαγόρευση είναι ολική. Πάντως, εφόσον η έκθεση που συντάχθηκε στην υπόθεση της κύριας δίκης αναφέρει μόνο μόσχους που σταβλίζονταν σε ατομικά διαμερίσματα, πρέπει να συναχθεί εντεύθεν ότι η δυνατότητα να δεθούν μόσχοι δεν έχει σχέση με την εν λόγω υπόθεση.
- 20 Αφετέρου, πρέπει να σημειωθεί ως εκ περισπού ότι η δυνατότητα να δεθούν μόσχοι προβλέπεται όλως κατ' εξαίρεση, καθόσον αφορά χρονικά διαστήματα που δεν μπορούν να υπερβούν τη μία ώρα και χρησιμοποιούνται για το τάισμα με γάλα. Κατά συνέπεια, μόνο για μικρά χρονικά διαστήματα επιτρέπεται, κατ' εξαίρεση, να δεθούν μόσχοι, και ακόμη πρέπει να δεθούν υπό συνθήκες που να εξασφαλίζεται η ελευθερία τους κινήσεως, ώστε να μπορούν να ξαπλώσουν, να αναπαυθούν, να σηκωθούν και να καθαριστούν χωρίς δυσκολία. Με άλλα λόγια, τα χαρακτηριστικά που επικαλείται ο κατηγορούμενος της κύριας δίκης για να θεωρηθεί ότι δεν ήσαν δεμένα τα ζώα του είναι ακριβώς εκείνα που πρέπει να υπάρχουν σχετικά με τα εν λόγω ζώα όταν, κατ' εξαίρεση, τα ζώα αυτά είναι δεμένα, δυνατότητα η οποία παρέχεται μόνο για τους μόσχους που σταβλίζονται ομαδικά, πράγμα που δεν συμβαίνει με τους μόσχους του κατηγορούμενου της κύριας δίκης.
- 21 Όσο για το γεγονός ότι, στην απόδοσή του στην ολλανδική γλώσσα, το σημείο 8 του παραρτήματος της τροποποιημένης οδηγίας 91/629 αναφέρεται στη μεταλλική φύση του συστήματος προσδέσεως, χρησιμοποιώντας τη λέξη «αλυσίδες» («kettingen»), πρέπει, πρώτον, να σημειωθεί ότι τούτο δεν μεταβάλλει το πεδίο της προβλεπόμενης από τη διάταξη αυτή εξαιρέσεως, η οποία ισχύει μόνο για τους μόσχους που σταβλίζονται ομαδικά κατά το τάισμά τους με γάλα, πράγμα που δεν συνέβη με τους μόσχους του κατηγορούμενου της κύριας δίκης, που κατά την αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως σταβλίζονταν σε ατομικά διαμερίσματα.
- 22 Δεύτερον, πρέπει να παρατηρηθεί ότι, ούτως ή άλλως, ο επίμαχος όρος δεν μπορεί να εξεταστεί μόνο στην απόδοση του εν λόγω σημείου στην ολλανδική γλώσσα, καθόσον οι κοινοτικές διατάξεις πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται με ομοιόμορφο τρόπο υπό το φως του επίσημου κειμένου τους σε όλες τις γλώσσες της

Ευρωπαϊκής Κοινότητας (βλ. τις αποφάσεις της 7ης Δεκεμβρίου 1995, C-449/93, Rockfon, Συλλογή 1995, σ. I-4291, σκέψη 28· της 2ας Απριλίου 1998, C-296/95, EMU Tabac κ.λπ., Συλλογή 1998, σ. I-1605, σκέψη 36, και της 8ης Δεκεμβρίου 2005, C-280/04, Jyske Finans, Συλλογή 2005, σ. I-10683, σκέψη 31).

- 23 Κατά πάγια νομολογία, η διατύπωση που χρησιμοποιήθηκε σε μια από τις γλωσσικές αποδόσεις κοινοτικής διατάξεως δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως μοναδική βάση για την ερμηνεία της διατάξεως αυτής ούτε μπορεί να της δοθεί προτεραιότητα σε σχέση με τις άλλες γλωσσικές αποδόσεις. Συγκεκριμένα, μια τέτοια προσέγγιση θα ήταν ασύμβατη με την επιταγή ομοιόμορφης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου (βλ. την απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 1998, C-149/97, Institute of the Motor Industry, Συλλογή 1998, σ. I-7053, σκέψη 16).
- 24 Έτσι, σε περίπτωση αποκλίσεως μεταξύ των διαφόρων γλωσσικών αποδόσεων ενός κοινοτικού νομοθετήματος, η επίμαχη διάταξη πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα το όλο σύστημα και τον σκοπό της ρυθμίσεως της οποίας αποτελεί στοιχείο (αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 2000, C-437/97, EKW και Wein & Co, Συλλογή 2000, σ. I-1157, σκέψη 42, και της 1ης Απριλίου 2004, C-1/02, Borgmann, Συλλογή 2004, σ. I-3219, σκέψη 25).
- 25 Πάντως, διαπιστώνεται ότι οι άλλες, εκτός της ολλανδικής, γλωσσικές αποδόσεις του σημείου 8 του παραρτήματος της τροποποιημένης οδηγίας 91/629 χρησιμοποιούν ένα γενικό όρο. Ενδεικτικά, στη γερμανική γλώσσα χρησιμοποιείται ο όρος «Anbindevorrichtung» (σύστημα προσδέσεως), στην αγγλική γλώσσα η λέξη «tether» (σύστημα προσδέσεως), στη γαλλική γλώσσα η λέξη «attache» (σύστημα προσδέσεως), ενώ στην ιταλική γλώσσα χρησιμοποιείται ο όρος «attacco». Η κατά τα πιο πάνω χρησιμοποίηση ενός γενικού όρου είναι πολύ λογική λαμβανομένων υπόψη, πρώτα, της ολικής απαγορεύσεως που υπομνήσθηκε στη σκέψη 16 της παρούσας αποφάσεως και, ακολούθως, της ανέσεως του ζώου που απαιτείται από την τροποποιημένη οδηγία 91/629 όταν, κατ' εξαίρεση, εισάγεται παρέκκλιση από την εν λόγω απαγόρευση. Επομένως, ο όρος «αλυσίδα» αποδεικνύεται αντιφατικός με τον σκοπό του κοινοτικού νομοθέτη.

- 26 Κατά συνέπεια, στα ερωτήματα που τέθηκαν πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, υπό την έννοια της τροποποιημένης οδηγίας 91/629, ένας μόσχος είναι δεμένος όταν κρατείται με ένα μέσο προς τούτο, ασχέτως της φύσεως και του μήκους του μέσου αυτού και ασχέτως των λόγων για τους οποίους είναι δεμένο το ζώο.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 27 Δεδομένου ότι η διαδικασία έχει ως προς τον κατηγορούμενο της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπόδισης που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην του ως άνω κατηγορουμένου, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έβδομο τμήμα) αποφαινεται:

Υπό την έννοια της οδηγίας 91/629/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Νοεμβρίου 1991, για τη θέσπιση στοιχειωδών κανόνων για την προστασία των μόσχων, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 97/182/ΕΚ της Επιτροπής, της 24ης Φεβρουαρίου 1997, ένας μόσχος είναι δεμένος όταν κρατείται με ένα μέσο προς τούτο, ασχέτως της φύσεως και του μήκους του μέσου αυτού και ασχέτως των λόγων για τους οποίους είναι δεμένο το ζώο.

(υπογραφές)